

„A kiút elkezdődött... van érvényes tudásunk...”
(Bogár László)

Tudásalapú társadalom és gazdaságirányítás válság.

Hol vannak a közgazdászok?

Valóban? – reagálok a mottóban idézett két állításra, ami az új kormány teljesítményét értékeli. Nem a harangot veri félre, hanem dicsér. Hol a különbség a szakmai alapokon nyugvó helyzetértékelés és a politikai propaganda között?

Évtizedek óta nem lehet fontosabb feladat, mint a gazdaság rendbetétele, fenntartható és dinamikus növekedési pályára állítása. Ennek általában az ellenkezőjét tapasztaljuk: súlyos, periodikusan visszatérő és elhúzódó válságokkal, vergődő gazdasággal, tömegek elszegényedésével, nagy és emelkedő, immár óriási adóssággal, nyomasztó munkanélküliséggel, magas inflációval, szabályozási anomáliákkal, a gazdaság működési zavaival és veszteségeivel, forráshiánnyal és a források nem hatékony felhasználásával, pazarlással.

Bogár László: a kiút elkezdődött!

Nagy a homály, de tovább ködösítenek

A helyzetről és okairól a társadalom nem kap világos és stabil képet a kormányoktól és az ellenzéktől. Nincs érdeklődés a kormányban arra, hogy részleteiben és összefüggéseiben megismerje a helyzetet és összetevőit. *Ma sem tudjuk* például, hogy az elmúlt évek eladó-

sodásához mely tényezők és milyen arányban járultak hozzá. A bankadót úgy vezették be, hogy a döntéshez szükséges adatok tulajdonképpen nem ismeretesek (ez a valószínű) és/vagy elfedik azokat a közvélemény elől. Így a bevezetés értelme és következményei sem becsülhetőek meg. Ez a közömbösség a való világ tényei és összefüggései iránt viszonylag új jelenség, ami felelőtlen és megengedhetetlen is, hiszen így nem lehet hatékonyan kormányozni. Az ún. antivilágban is érdeklődött a hatalom a valós helyzet iránt, ha azt, amit megtudott a széles publikum előtt titkolta is. Ma nincs ilyen érdeklődés, érdemi helyzetfeltárás és elemzés helyett fogalmazványokat készíttetnek a „szakértői csapatokkal”.

A rossz helyzetről és annak megoldatlanságáról való figyelemelterelés egyik módszere az eredmények hangsúlyozása. Olyan ez, mint amikor süllyedőben van a hajó, amit mindenki érezhet és a kapitány vagy a volt kapitány arról beszél, hogy de hiszen felújították a körletet és banán is van az étlapon! Kétségtelen, hogy nemcsak leépülés van, hanem építkezés is. Arról hallgatnak, hogy ez az építkezés mennyibe kerül és reálisan mibe kerülhetne, arról is, hogy ez a legfontosabb-e..

Az *objektív valóság*, amit többnyire terhesnek és korlátozónak tartanak, háttérbe szorul a *konstruált, virtuális*, „könnyen alakítható” *álvalóság* mögött. Erre csak részben magyarázat, hogy kétfelé szakadt a társadalom, vannak tehát, akik felé az élet a mosolygós arcát mutatja, sőt ők nem ritkán profitálnak a helyzetből és vannak sokkal többen olyanok, akik számára egzisztenciájuk megtartása is reménytelen küzdelmet jelent. És hogy eszerint értékelnek: a „lét határozza meg a tudatot” alapon. A képlet azonban ennél komplikáltabb.

A hátrányos és hátrányosabb helyzetűek értékelésében is *káosz* van. Ennek egyik oka a *kommunikáció esetlegessége*: a helyzet megítélése a nyilatkozók, véleményformálók pillanatnyi megítélésétől függ. Olyannyira, hogy egyik nap ugyanazok még mély válságról és finanszírozhatatlanságról, a görög válságnál is súlyosabb állapotról beszélnek, néhány nap múlva viszont stabil pénzügyi helyzetről. Egyik nap az IMF-fel való őszi megállapodásról, másnap már annak szükségtelenségéről. Követelik a termőföld-vásárlási moratórium meghosszabbítását, „mellesleg” ugyanazok, akik előnytelenül állapodtak meg 10 évvel ezelőtt, majd a határidő vészes közeledése ellenére elhallgatnak.

A konstruált valóság okai: ismerethiány és részérdekek

Mindebből az szűrhető le, *ha* a kormány és az ellenzék *ismerné és /vagy alapul venné a valóságot*, akkor ilyen cikkcakkokra nyilatkozataikban elvileg nem kerülhetne sor. A valóság megismerése persze kötelessége is lenne. De akkor nem lehetne ilyen szabadon alakítani a véleményeket. A helyzetértékelésben az ötletelés mögött persze nemcsak ismerethiány lehet (az is van), hanem komoly (rész)érdekek lehetnek. Következésképpen, ha ezeket érvényesítik, abból az ország, a társadalom számára viszont érdeksérelmek származnak. Ilyen lehet a *forint árfolyamának stabil romlása (rontása?)*, amit különböző nyilatkozatok idézhettek elő, és ami biztosan károkat okozott és okoz az országnak.

Az intézkedésekben is riasztó az *ötletelés*, hiszen ellentmondó, egymást keresztező lépésekre kerül sor. Fel kellene előzetesen mérni a *hatásokat*, amiről törvény intézkedik, úgy látszik viszont, mindeddig hiába. Nem tervezik meg a gazdaság új pályáját, nem foglalják rendszerbe a feladatokat, nem mérik fel a feltételeket és az összefüggéseket. Részben tanácstalanságból és ötlettelenségből (az ötletelés az ötlettelenségnek is kísérőjelensége), részben és főleg azért, mert ez ellentétes lenne a kézi vezérlés szabadságával és előnyeivel. Így tulajdonképpen azt tehetnek, amit akarnak, ami tehát az érdekükben áll. A következmények is kevésbé válnak egyértelművé.

Tovább a tévúton: súlyos vagy akár tragikus következményekkel.

Ha a gazdaságpolitikai szemlélet gyökeresen nem változik, ha tovább haladunk a tévúton, a helyzet érdemben nem javulhat. Ez a gazdaság kimerülése és a lakosság elszegényedése, a felhalmozódott és megoldásra váró gazdasági gondok miatt akkor is súlyos probléma, ha lesz növekedés, de alacsony ütemű. De akkor is, ha az ütem ennél ugyan magasabb lesz, de elmarad a valós lehetőségektől és tartalékoktól. (Gondoljunk arra, hogy egy néhány évvel ezelőtti szintre való visszakapaszkodáshoz is mennyi idő szükséges.) Márpedig biztosan elmarad, ha nem újul meg teljesen a gazdaságpolitikai szemlélet és gyakorlat. (Hogy ez mi mindenben igényelne változást, 320 oldalon, könyvben foglaltam össze.) A vergődő pálya folytatására és további veszteségekre mindenképpen számíthatunk, holott lenne más út is, ami egészen más lehetőségeket kínál.

De alakulhatnak az események *még rosszabbul is* (mármint az ország szempontjából). Az is elképzelhető, hogy a gazdaság akár menedzselhetetlenné válhat, ami aztán súlyos társadalmi válságba torkollhat. Ennek is megvan a komoly valószínűsége, különösen, ha a kormánynak („esetleg”) nincsenek világos és összefüggő elképzelései a „hogyan tovább”-ról. Vagy ha a hozzá közel álló politikusok (országgyűlési képviselők) keltenek válsághangulatot (ld. pl. a forint tartós leértékelését elindító nyilatkozatokat). Vagy maga a kormány, mint ez az utóbbi napokban ugyancsak a forinttal történt, amikor az IMF-fel való tárgyalásokról a Nemzetgazdasági Minisztérium kettős kommunikációt folytatott.

Vannak, akik olyannyira számolnak egy társadalmi válsággal (persze nem a kormánypártok soraiban), hogy tulajdonképpen erre a fejleményre spekulálnak. A választ a nagyon bonyolult (szerintük viszont egyszerű) kérdésekre egy ilyen megrázkódtatás adná meg, a kiút ebből következne. A fontos itt is a hatalom, pedig a gazdaságban az eredményességhez – ha tényleg azt akarjuk – koncepció is kell, amit meg lehet valósítani.

A hónapokkal ezelőtt kormányra került pártokat nem igazán foglalkoztatták és foglalkoztatják *az előbbi veszélyek*. Mint arra másutt rámutattam, lényegében azt folytatják, ami miatt az előző kormány megbukott és amit nem lenne szabad folytatni. Az ellenzékben elteelt nyolc évet nem használták ki egy működőképes, cselekvési programban megfogalmazott alternatíva megalkotására, de még a helyzet és az okok sincsenek megfelelően feltárva és/vagy tudatosodva. Ezt ékesen bizonyítja az a miniszterelnökkel elmondott gondolat, miszerint az eladósodás oka a túlzott fogyasztás lenne, holott ez nyilvánvalóan nem igaz. Ebből az alaptalan megállapításból a jövőre vonatkozóan nem is következhet más, mint a megszorítások folytatása.

Hatalom- és kulisszaépítés. A Stratek és mások

A nyolc éves késlekedés azután következett be, hogy az Orbán-kormányban, a Miniszterelnöki Hivatalban Kormányzati Stratégiai Elemző Központot (Stratek) állítottak fel, *Bogár László* politikai államtitkárnak, *Stumpf István* helyettesének alárendelve. (Bogár e megbízatásán kicsit csodálkoztam, hiszen korábbi, több évtizedes pályafutása alatt 1990-ben és mindössze néhány hétig dolgozott kutatóintézetben, úton a politikai államtitkárság felé. Az OT Tervgazdasági Intézetbe került a megszűnt Hazafias Népfronttól (HNF). A HNF-ben négy évet töltött el, ebből egyet országos titkárként, *Stumpf István* alelnök, *Mikola István* alelnök és *Pozsgay Imre* főtitkár kollégájaként.

A Stratek létrehozása Stumpf István azon törekvésének része volt, hogy a Miniszterelnöki Hivatalban és az ő vezetésével kell koncentrálni a kormányzati hatalom minél nagyobb részét, beleértve azt, hogy *általános kompetenciát kívánatos szerezni bármely kérdéssel bármilyen módon való foglalkozásra, bárkié is volt az*. A stratégiai ügyek feltétle-

nül e körbe tartoztak, annál is inkább, mivel mindenre lehet azt mondani, hogy stratégiai jellegű. A cél nyilván az volt, hogy már a megoldásról való gondolkodásban egy adott csoport tartalmi és formális szempontjai érvényesüljenek.

Stumpf István: a MEH-be kell koncentrálni

Stumpf az 1999. évi politikai évkönyvben nemcsak stratégiai, hanem politikai ügyekről is ír: „*A másik irány a stratégiai-politikai szempontból fontos ügyek koncentrációja a Miniszterelnöki Hivatalban.*” A *Stratek*hez nemcsak a gazdaság, hanem – nagy súllyal – a politika is tartozott, amit legalábbis furcsának érzek, és rossz érzésekkel tölt el a koalíciós Kisgazdapárt „eltűnésének” és a durva leszámolások ismeretében. Ez persze inkább egy további adalék, hiszen a referatúra rendeltetése és irányultsága soha nem volt kétséges.

A Kormányzati Stratégiai Elemző Központot *Bod Péter Ákos* vezette, ha jól emlékszem helyettes államtitkári rangban, ő alá négy főosztály tartozott. A rendszer a MEH tanácsadásaiban meglehetősen kusza volt, hiszen máshova telepítve, másnak alárendelve és más beosztásban is folyt stratégiáinak nevezett munka a hivatalban (a nemzetbiztonsági kérdéseket például politikai államtitkár fogta össze és volt a *miniszterelnöknek külön nemzetbiztonsági* főtanácsadója, aki a repülőgép-beszerzések során – MiG-felújítások, Gripen-beszerzések – is szerephez jutott). Egyfajta elemzés és adatgyűjtés nemcsak a tanácsadó részlegekben, hanem a referatúrájánál is folyhatott. A miniszterelnöknek volt saját *gazdaságpolitikai* tanácsadója is, de működött körülötte egy főtanácsadói testület is. Nem is szólva azokról, akiket még meghallgattak és komolyan vettek (kamarilla-politika).

Hogy mennyiben használták ki a *Stratek* kapacitását és külső kapcsolatait, az azon is múlt, hogy a miniszterelnök kikre akart építeni és kikre kellett, hogy építsen a tanácsokban, milyen hatásokat kívánt akceptálni e változatos tanácsadói és befolyásolói körből.

A Stratégiai és Elemző Központ körvonalazatlan feladatai és látható szerepvállalása

A központ munkájának *részben a ciklushoz* kellett kapcsolódnia. Először is, ki kellett a Strateknak bontania a kormányprogramot: annak egyes részterületein. Ez már önmagában abszurd gondolat volt, hiszen a tárcáktól nem helyes elvenni az ágazati stratégiakészítést. Nyilván ezért nem volt meghatározva, hogy hol járjon/járhat el, amiből hátsó próbálkozások származhattak. Elsősorban ott, ahol erre a miniszter személye miatt valami lehetőséget és esélyt láttak és ahol mindenképpen kellett ilyen anyagot összeállítani.

Ilyennek gondolták a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztériumot. Egyfelől azért, mert itt láttak lehetőséget, egyetlen olyan ágazat volt ugyanis, ahol országgyűlési határozat írta elő a középtávú stratégiakészítést: ez a mezőgazdaság és vidékfejlesztés. (Ezt fogták úgy fel, mintha a kormányprogram kibontásáról lenne szó.) Másfelől, ez a koalíciós partnerhez tartozott, akinek a visszaszorítására kezdettől fogva voltak mindenféle próbálkozások. A referatúrán keresztüli ellenőrzéstől és „tájékozódástól” (adat- és információgyűjtéstől) az agrárminiszter rendeleteinek más miniszterek (gazdasági, pénzügy-) általi jóváhagyatásáig. Még akkor is, ha az agrárminiszteri rendeletet kormánydöntés előzte meg.

A stratégiakészítés elragadása viszont olyan lépés lett volna, amit nem tűrhetett el egyetlen, önmagát és tárcáját komolyan vevő miniszter.

Nyílt hatásköri vitát ugyan a Stratekből nem kockáztattak: a ciklus elején járunk, de próbálkoztak a feladat megszerzésével. *Informális úton* igyekeztek egy szakértő dolgozatát, ami egy bizonyos gazdálkodói kör érdekeit fejezte ki, ráoktrojálni a minisztériumra, stratégiává emeltetni. Ez nem sikerült, szemlélete elfogadhatatlan, a kormányprogrammal is ellentétes volt. Ezután a fellépés egészen durva lett: *meg akarták buktatni* az elkészült minisztériumi anyagot. A MEH külső szakértői egészen durva sajtótámadást indítottak a tárca programja és a minisztérium vezetése ellen: a kormányülésre időzítve. Több órás kemény vita után a stratégia sikert aratott, a kormány elfogadta.

A sajtótájékoztatón a kormány külön hangoztatta, hogy a kormányprogram kibontása az illetékes tárca feladata. A támadó szakértőről, egy volt MDNP-s országgyűlési képviselőről kijelentette, nincs köze a MEH-hez. Ő azonban továbbra is a MEH szakértőjének tartotta magát és így tett további nyilatkozatokat. A miniszterelnök ugyanakkor megtiltotta, hogy a stratégia a parlament elé kerüljön, nem akart új vitát nyitni. Arra hivatkozott, hogy a kormányprogramot a parlament már elfogadta, ennek egy fejezetét bontotta ki a stratégia. A Fidesz frakció ugyanakkor erről a döntésről nem vett tudomást és minden lehetséges alkalommal újra előadta: várja az agrár- és vidékfejlesztési stratégiát. Hiába volt tehát a kormány által elfogadott és a sajtónak így bemutatott középtávú stratégia, mintha nem lett volna, újra és újra számon kérték. Az sem volt „zavaró” számukra, hogy mindig felidéztek a történeteket és emlékeztettünk a miniszterelnök döntésére.

A Gazdasági Minisztérium Széchenyi Tervénél, tekintettel a miniszterre, szerintem nem is próbálkoztak a MEH részéről a beavatkozással. A kormányprogram fejezeteinek kibontása tehát – hogy úgy mondjam – nem igazolta a Stratek létjogosultságát. Az aktualitásokhoz kapcsolódtak volna azok a beígért háttér tanulmányok, amelyek a döntések előkészítését lettek volna hivatva megalapozni. Ilyenekkel nem találkoztam: sem a kormány, sem a gazdasági kabinet ülésein.

Állítólag volt a Strateknak *jövőbe mutató* feladata is: a parlamenti cikluson túlnyúló stratégia meghatározása. Erről a munkáról nem is hallottunk, a konkrét megoldásokat hozó eredményeiről sem, hiszen a Fidesznek – úgy „tűnik” – ma sincs stratégiája és ma sem látzik az alternatíva. Bizonyos, gyakorlati jelentőséggel nem szolgáló megfogalmazások

esetleg akkor és ott születtek, impulzust és muníciót adhattak Bogár és Stumpf későbbi szerepléséhez.

Matolcsy György. Vele nem próbálkoztak

Hogy ezzel szemben mi minden valósult meg a Stratek révén, arról több publikáció is készült, egyebek között Bogár Lászlóra hivatkozva. Ezeket azonban nem tudom alátámasztani.

Ami megvalósult

Volt persze, ami kétségkívül *megvalósult* az elképzelésekből, ha nem is a tartalom. Felállt egy apparátus, sok munkatársat összefogva és még több külsősnek megbízatást adva. Biztosan sokba került, annál is inkább, mert bizonyos tárcák munkáját akadályozta, keresztelte, zavarta, de a közvetlenül kifizetett költségek sem voltak jelentéktelenek. (A MEH költségvetése és létszáma e ciklusban meredeken, legalább a duplájára emelkedett.) Egy újabb parván és kifizetőhely jött létre, ami mögé el lehetett rejteni azt is, hogy nincs stratégia. A Stratek ötlete annyira tetszett a következő kormányoknak, hogy az intézmény is fennmaradt.

A stratégiakészítésben nem sikerült előrejutni, ezen azonban nem lehet meglepődni. Az alternatíva- és programhiánynak *két oka lehet*: az ellenérdek és a felkészültségbeli deficit. De feltétele is van: a társadalom, a közvélemény nem kényszeríti ki, hogy legyen helyzetfeltárás és legalább cselekvési programkészítés. Azt sem, hogy a gondolatok versenghessenek, versenyezzenek. Ezzel szemben olyan nyilatkozatok hangzanak el a politológia és egyes politikusok részéről, hogy programot senki nem olvas és különben sem szokták azokat megvalósítani... Alternatíva, de még cselekvési program sem született tehát, ugyanakkor ennek ürügyén és e tevékenység imitálása során megtörtént a kommunikációs tér kitöltése, pozíciók, helyek, szerepek elfoglalása, megnyilvánulási lehetőségek és pénzforrások

lefoglalása. A kommunikációs tér monopolizálása az erre kijelöltek számára és a két pólusra osztás logikája alapján.

Alternatíva helyett az állítólagos különbségek megfogalmazása

Alternatíva helyett a mostani kormánypártok *a másik oldalhoz képesti különbségek* (akár erőltetett) megfogalmazását igyekeztek végrehajtani. De ha ezek az eltérések igazak lennének is – általában nem azok –, és ha az egyik oldalt tagadjuk, az ellenkezőjét állítjuk annak, amit vele kapcsolunk össze, ettől még nem jutunk el a gazdaságpolitikai alternatívához. *Az állított különbségek ráadásul gyakran legfeljebb a szavak szintjén léteznek. És úgy, hogy önmagukról jókat, rokonszenveseket, a másik oldalról rosszakat mondanak.* Például a másik elosztani akar, mi pedig növekedni. A másik az egyensúlyra helyezi a hangsúlyt, mi pedig a növekedésre, mert csak így lesz egyensúly, amit mi is akarunk. Vagy: ők lemondanak a függetlenségről, mi pedig megvédjük azt. Vagy például: gazdasági fordulatot csak a függetlenség visszanyerésével lehet végrehajtani. Hamis következtetések is keletkeznek, amikor a hiányosságból előnyt igyekeznek fabrikálni. A nem jó kormányzásból azt vonják le, hogy az emberek jó minőségű szolgáltatásokat várnak el az államtól, amihez nyilván több pénz kell. Ha több téves ítélet is születik a bíróságokon, nem ezt igyekeznek kivizsgálni és kiküszöbölni, az ítéleteket súlyosbítják.

Ők azt mondják, merjünk kicsik lenni, mi pedig, hogy merjünk nagyok lenni! Eközben – ha megvizsgáljuk az utóbbi hónapok és évek programszerű szellemi termékeit –, mégis azt látjuk, hogy *mernek igen kicsik lenni, ha ezeket a kiadványokat kiadják.* (Eközben persze úgy lépnek fel, mintha igen nagyok lennének: a nekik nem tetszőkkel, a valóban mást mondókkal „nem állnak le” vitatkozni. Nem is érdeklődnek gondolataik iránt.) Az Új Széchenyi Terv szerintem – mint ez már megírtam – még legelső változatnak is kevés, az ismeretlen, ám kikövetkeztethető szerkesztők (csúcsvezetők) a fogalmakkal sincsenek tisztában.

Paraványártás

Kiadványok sora született, „csak” a koncepció várat magára. *Az erős Magyarország – A Fidesz Magyar Polgári Szövetség programja* c. kiadvány 2007-ben jelent meg, ez *Navrasics Tibor* politológus munkája. (Hogy ez a munka mi és programnak tekinthető-e, erről írtam nemrég megjelent könyvemben is, honlapomon is. Most inkább nem ismételném meg észrevételeimet. Azon kívül, hogy a gazdaságról jókívánásokat és közhelyeket ír, ami ugye nem program.) Ezt a 2007-es munkát vették elő 2010-ben „programként”. Közben megígérték *Parragh Lászlónak*, hogy a győzelem után a Magyar Kereskedelmi és Iparkamarára bízzák a programalkotást. (Még sincs? És hol a beígért kamarai mű?)

A „program” (Erős Magyarország) után (!) elkészült az „elméleti alapvetés”, amire fel kellett volna épülnie a gazdaságpolitikának. Ez volt a *Jövőkép 2009*, ami – előre is elnézést kérek az udvariatlan, de szerintem találó jellemzésért – *egyfajta fantáziátlan iparos munkának* tekinthető. A nem is újszerű elvek, célok a levegőben lógnak, ál-elemzések és ál-összehasonítások töltik meg a lapokat

Az, amit összehoztak (barkácsoltak) a *szerencseszámnak tűnő* 120 oldalban (újabbban ebben a terjedelemben adják ki a nagy horderejűnek reklámozott anyagokat, pl. az Új Széchenyi Tervet is), felsorolja a „fontos embereket”, a „csapatot” (ez nagyon lényeges lehetett) és bedolgoz egyes gondolatokat és gondolattöredékeket különböző ideológiákból. Ez lenne tehát az alcím szerint *„A megújított szabadelvű és szociális piacgazdaság Magyaror-*

szágon”. (Ami ezek szerint az előző kormány anyagának, az *Új Magyarországnak* lenne az alternatívája. Nem az, ahogy a széna sem a szalmának.)

Már az alcímből is kitűnik, hogy a liberális elképzelések (szabadelvűnek fogalmazva) újra előkerülnek. Leöntve egy kicsike szociálpolitikával. (A tanulmányt szerkesztette *Cséfalvay Zoltán* és *Matolcsy György*, kiadja a Magyar Gazdaságfejlesztési Intézet, felelős kiadó: Matolcsy György. Székhelye ugyanaz, mint a Matolcsy György által ugyancsak vezetett Tulajdon Alapítványé, aminek a tulajdona a cég.)

Cséfalvay Zoltán

Az alcím láttán *rögtön felmerül*: tessék mondani, *hol van itt piacgazdaság*, ahol a piaci viszonyok még nem alakultak ki és ahol a monopóliumok rátelepednek a gazdaságra? És mitől jönne létre? A szándékok és a jelmondatok ehhez nem elégségesek, de a nagy közgazdászoktól (a XVIII. századtól napjainkig) idézett szövegek sem.

A monopóliumok miatt *nem keseregni kell, hanem fel lehet és kell lépni* a verseny korlátozása ellen. (Rég meg kellett volna tenni!) Ennek évtizedek óta megvannak a kialakult módszerei, még a természetes monopóliumok esetében is. Más nem tud ezekkel élni, mint az állam, cselekedni tessék, nem keseregni! A helyzet sem világos a műből, az okok sincsenek feltárva, de megjelölve sem. Azt viszont sikerült elérni a 75 tagú, zömmel nem közgazdasági képzettségű szerzőgárdával, hogy kitöltötték (lestoppolták) a kommunikációs tér egy újabb részét.

De mit is várhatnánk a monopóliumok korlátozása érdekében, amikor a tanulmány is egy *zárt körre* épül? Nem számolva azzal és nem érdeklődve az iránt, milyen gondolatok lennének hozzáférhetőek, de az iránt sem, egyáltalán melyek a fontos kérdések? Az ugyanis, amit hosszan taglal és összehasonlít (amerikai, európai, ázsiai stb. fejlődés innen és onnan stb.) közömbösek a kibontakozás szempontjából, nem lényegesek, ezért félrevisznek és félre tematizálnak. Vagy közhelyekről fontoskodnak.

Az *Új Széchenyi Tervről* 10 oldalon már felvázoltam észrevételeimet: szerintem nem tudja miniszterelnök úr, milyen színvonalú anyagot adtak a kezébe. Az, amivel rendelkezik, nem az, amivel kellene. *Leonyid Brezsnyev*, amikor rossz beszédet vett a kezébe, amit majdnem végig felolvasott, legalább rájött, hogy *ez nem az a beszéd!* Jelen esetben még várat magára az a felismerés, hogy ez nem az az anyag. Az Új Széchenyi Tervnél a megbízatás formális teljesítésénél is fontosabb lehetett, hogy ki lesz az a 350 személy (a közölt 500 főből további 150 állítólag munkatárs volt, akiket állítólag ezért nem soroltak fel), akiknek a neve megjelenik az anyag végén. Sokan nem is tudtak arról, hogy részt vettek a munkában, de csak kevesen fejezték ki emiatt a neheztelésüket.

Megvan a szakértői névjegyzék!

E bővebb névsorban és a mindennapi kommunikációban *radikálisoknak tartott szakértők* is szerepelnek, akiknek a megközelítései (megfogalmazásai) nem estek egybe a nem ritkán liberális beállítottságú kiválasztottakéival. A választások megnyerésével és a kormányalakítással változott a helyzet. Ma a „radikálisok” teljesen elfogadják a vonalat, sőt hozsanáznak, miközben éles támadásokat intéznek a korábbi kormány és tevékenysége, továbbá a nemzetközi tőke ellen. *Ebben sem mennek el azonban a kényes határokig*, nem igazán követelik pl. a külföldi monopóliumok támogatásának leépítését, fel sem vetik az irányukban nálunk jelentkező alacsony műszaki, szolgáltatási stb. követelmények megemelését stb. Az e körön belül maradó éles támadások *mégis azt a benyomást keltik, mennyire nemzeti kormánya van Magyarországnak.*

A kritikát, a vitát teljesen magától értetődően támadásnak nevezik és támadással viszonozzák. Az amúgy is korlátozott „véleményverseny” – ha lehet – még teljesebben és még agresszívabban korlátozódik, a „képbe nem illő” személyeket és nézeteiket kirekesztik, lejáratják, elhallgatják. *Tudásalapú társadalomról szavalnak és nem kíváncsiak arra, ami rajtuk kívül van.*

Ha akarják és tudják, igyekeznek elérni a másik oldal térfelén is: ott sem jelenjenek meg! A nézetekkel és a tényekkel gyakran úgy „küzdenek meg”, hogy azokat eltorzítják, vagy egyszerűen letagadják.

A tartalmi kritika nem vitára, támadásra és kirekesztésre készítet

Az egyik fő módszer a személyeskedés, melynek célja a személy és persze ennek alapján nézeteinek, megállapításainak a kirekesztése. Nehogy már ő mondja meg, hogy mit kellene tenni! – „alapon”. Vagy, hogy milyen a helyzet, melyek az összetevői! Mintha az elgondolás tartalma lenne érdektelen, olyannyira, hogy arra nekik nem is kell időt és energiát „pazarolni”. Nyíltan úgy lépnek fel, hogy *a személyre összpontosítanak*, miközben hozzáteszik: *nem olvastam, amit írt, szakmailag most nem foglalkoznék a cikkel stb.*

A kormányhoz, a gazdaságirányításhoz a lehetséges információknak és fontos gondolatoknak egy része nem jut el, de ezt nem érzik zavarónak. Azt sokkal inkább annak éreznék, ha nézeteikkel, kijelentéseikkel bármi ütközne, vagy ha azokat kontrollálni kellene. Vitában kellene megvédeni. *Az országnak megkerülhetetlenül alternatívára lenne szüksége, de így hogyan lesz?*

A közgazdasági szakma leértékelése

Bonyolítja a képletet az is, hogy a súlyos gazdasági problémák ellenére a rendszerváltás óta – akarva-akaratlanul – *sikerült leértékelni a közgazdasági diplomát, szakmát és munkát,*

következésképpen a közgazdaságtant is, holott szakmailag kitől mástól, mint az elméleti és gyakorlati közgazdászoktól és a szakma fejlődésétől lehetne várni a megoldásokat?

Az előbb említett és azokhoz hasonló alibi munkák is ezt a leértékelődést reprezentálják. Bár többnyire nem közgazdászok az alkotók és vannak, akik tulajdonképpen ki vannak az alkotásból és a vitából zárva, a közvélemény a rossz gazdasági helyzetet és annak megoldatlanságát, reménytelenségét, az időnként elhangzó blablákat a közgazdászokhoz szokta kapcsolni. Most már világjelenségként, hiszen világgazdasági válság van. *Ilyenek a közgazdászok! – ostonozzák a szakmát és a közgazdászokat.* Sehol nem tudják kezelni a helyzetet! – élcelődnek, holott ezért elsősorban nem a közgazdászok a felelősök, mások viszik szakmájukban a prímet. (Ha szabad arról a szörnyűségről, ami így létrejön, ilyen szépen nyilatkozni.) Jogászok, politológusok, politikusok, pártmunkások, bölcsészek, matematikusok, földrajztanárok, teológusok, tanítók, atomfizikusok, agykutatók, mérnökök, építőmesterek stb. hallatják a hangjukat és igyekeznek meghatározni lényeges elméleti és gyakorlati gazdasági kérdéseket, a gazdaságpolitika fő irányait. Emlékezhetünk Pálinkás József jelenlegi és Vízi E. Szilveszter volt akadémiai elnökre, akik még az előző kormány idején egy reformbizottságnak nevezett testületből terelték, presszionálták a kormányt. Liberális (és azon belül könyvelői) irányban. Felelősségtudatukra hivatkozva követelték a tizenharmadik havi bérek és főleg a tizenharmadik havi nyugdíjak megszüntetését. (Hogy – úgy mondjam – ne váljon lehetetlenné a 12. havi, majd a 11. havi stb. járandóság kifizetése!) Pálinkás József most éppen az Új Széchenyi Tervben fejtett ki aktivitást. (Azt persze nem állítom, hogy miatta lett ilyen, de egyetértett azzal, hogy neve közreműködőként szerepeljen.)

Úgy értünk hozzá, mint a futballhoz

Ez a nyüzsgés a közgazdasági kérdések körül arra is utal, hogy a *tudásalapú társadalom* folyamatos lózungja (jelmondata és közhelye) ellenére újabb terület vált a laikusok által művelhetővé. Korábban a futballról mondták, hogy mindenki ért hozzá, ma a gazdaságról. A labdarúgás kétségbeejtő állapota mutatja, hogy ez a szemlélet hova vezet.

A gazdaságnak ugyanakkor sokkal nagyobb hatása van életünkre, a laikusok benyomulása a véleményalkotásba és egyes vélemények kiszolgáltatásába itt nagyon súlyos következményekkel járhat. És mint tapasztaljuk, jár is. Ha pedig figyelembe vesszük, hogy a laikusok közül sokan fanatikusok, még riasztóbb a helyzet és a perspektíva. Az feltétlenül jó, amit a mieink csinálnak, az pedig rossz, ostobaság, maga a kár, amit mások.

A közgazdasági munka leértékelésének tekinthető a gazdaságirányításban a *kamarilla-kormányzás* is, amikor nem az apparátus és a hivatalos tanácsadók, hanem a miniszterelnök és a miniszterek informális köre, barátai, ismerősei, beajánlott látogatói alakítják a döntéseket: az ő szempontjaik alapján. (Könyvemben erről is bővebben olvashatnak.)

A gazdaságkutatás egy jó buli!

Az önjelölt „hozzáértés” még a legbonyolultabb makrogazdasági kérdésekben is tapasztalható. Az Orbán-kormány volt kancelláriaminisztere, *Stumpf István* korábban a főtisztviselői kar kialakításával és a koalíciós partnert ellenőrző referatúra felállításával és működtetésével foglalkozott, ezek voltak a kedvenc témái. 2002 után *ő is elfoglalta a közgazdasági kommunikációs tér egy újabb jelentős részét: makrogazdasági szakértő lett.* Éveken át, hente legalább egy órát a televízióban a politológus a makrogazdasággal foglalkozott, nem ritkán egy-egy ismert közgazdással vitatkozva. De olyan is volt, amikor egy másik szakmán kívülvel fedte fel a közgazdaságtan titkait. Előre jelzett, helyzetet értékelt, kioktatott.

Évente közgazdasági konferenciákat szervezett és ott főszerepet vitt. Aztán – újabb meglepetésre – *éles kanyart vett: alkotmánybíró lett*. Ezt már többen kifogásolták, pedig nem ő az első politológus–alkotmánybíró, akármilyen érthetetlen is ez. Ha Stumpf marad a Századvégnél, nyilván ő lett volna a Századvég Gazdaságkutató Zrt. vezetője. (Egyik politológus kollegája a Századvégtől viszont benn is van a háromfős vezetésben.) E gazdaságkutató cég létrehozása is a térfoglalás jegyében történt: ha van a másik oldalnak, legyen itt is! Biztosan jó buli!

Ezek a gazdaságkutató cégek sem lettek alternatívái egymásnak, mivel mindkettő a nevében viseli azt, amit főleg a tartalmában kellene. Szemben az előddel, az 1967-ben létrejött Gazdaságkutató Intézettel (GKI), ami hosszú ideig és a tömbbeli országokban egyedülként megvalósította azt, amit egy gazdaságkutató intézetnek kell (ez a megnevezés korábban mindenütt hasonló tartalmat és profilt képviselt). És felújította, megjelenítette azt a tevékenységet, amit a két világháború között létezett intézet jelentett.

Már régen feltűnt, hogy a *közgazdászállásokat* jelentős részben más végzettségűek (jogászok, mérnökök, politológusok stb.) töltik be, az is, hogy a gazdaságirányítás kulcspozícióinál hasonló a helyzet. A más szakmánál a túlképzés éppen e miatt látszik kisebbségnek a valóságosnál.

Vannak ugyanis *olyan szakmák*, amelyeknél az állás betöltésének *törvényi feltétele* meghatározott diploma megszerzése (ilyen az orvosi, jogi, mérnöki stb. munkakör), a továbbiaknál – ha a munkáltató nem ír elő mást, egyéb diploma is elégséges. A közgazdász szakma is ez utóbbiak közé tartozik. A második csoportba kerülni nyilván egyfajta leértékelést jelent az első csoportba kerültekhez képest, a közgazdaságtudomány jelentőségét relativizálja.

A közgazdász szakma leértékelődésének folyamata azért *nem annyira szembeűnő*, mert *továbbra is divatos szakmának tartják, ahova kerülő úton is meg lehet érkezni*. Jó állásokhoz lehet jutni és nem is kell ehhez ilyen egyetemet végezni. Az ide került, de más képzettségű személyek úgy is tekintik, hogy az állások betöltésével közgazdásszá (is) váltak, közgazdasági mivoltukkal gyakran büszkélkednek. (Eközben nagy tudású, felkészült, nagy tapasztalatú közgazdászok is megfelelő feladat nélkül maradnak.)

Ezt az elhelyezkedési (elhelyezési) gyakorlatot *ugyan eleve általában semmi nem tiltja, de nyilván nem hatékony a társadalom szempontjából*. Ha az illetőt nem jogásznak, hanem közgazdásznak képezték volna ki, feltehetőleg több hasznot tudna hajtani alkalmazójának. Ha pedig tudásalapú társadalomról beszélnek, miért nem igyekeznek az oktatást az igényekkel jobban összehangolni? Hiszen nem általában tudásra, hanem olyan tudásra lenne szükség, ami az adott területen a leginkább hasznosul.

A közgazdaságtudományi egyetem „vétkei”. Ahogy Bogár László látta

A leértékelés jelenik meg abban az értékelésben, ami a hazai közgazdasági oktatás kulcsintézményével kapcsolatban, egyes itt végzettek részéről is megjelenik. Sokáig nem értettem az Orbán-kormány szándékát, amikor *be akarta olvasztani a közgazdaságtudományi egyetemet* más egyetemekbe (az ELTE-be vagy a Budapesti Műszaki Egyetembe). A lépésnek nagyon rossz üzenete lett volna, heves viták után sikerült megakadályozni.

Felmerült ugyan bennem, hogy az lenne az ok, hogy *helytelenül a kommunizmussal* azonosítják, de ezt nem akartam elhinni. Beszéltek ugyan Dimitrov téri fiúkról (lányokról miért nem?), az intézmény neve ráadásul *Marx Károly* nevét viselte, amitől persze még nem lett azonos a kommunizmussal. Ráadásul eközben dicsérgették a *Rajk László Kollégium* szerepét, amit betöltött a rendszerváltásban és senki nem kifogásolta, kinek a nevét vi-

seli még mindig. A *nagyvásárcsarnok* a *Tolbuhin körúton* volt, mégsem akarták bezárni emiatt. De ha úgy is lenne, hogy kommunistának tarthatnák, ez sem indokolná, hogy a hazai közgazdászképzés kulcsintézményét beolvassák máshova. Nálunk azonban a logika félrevezető lehet.

Amikor nemrég (neheztelő) cikket olvastam arról, hogy *Bogár László* is a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemet végezte, nem volt kétségem afelől, hogy az egyetemmel azonosított korábbi elnevezés nem más, mint valami szitok, amit rá akarnak ragasztani. Hogy ideológiai síkra terelik a szakmát. Ha ez így van, ez nem más, mint ürügy a közgazdaságtudományi egyetemet végzett igazi közgazdászok kiszorítására és a nem közgazdászok felértékelésére. Ők nem a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemet végezték.

De nem ez volt az egyedüli ürügy, ahogy ezt Bogár László egyik interjújából megtudhattuk. Ráadásul a saját véleményeként és az emlékeket megcáfoló visszaemlékezéseként. (2010. augusztus 13, Péntek 8, Hír TV).

Bogár László a közgázzról

Érdekes, hogyan jut el Bogár László a sajtó szerepétől a közgazdaságtudományi egyetemről mondott tirádáig és az intézménynek egy összeesküvésben játszott szerepéig:

„A magyar társadalom, ezt tudjuk, régóta egy összezavart nyelvű közösség, tehát rejtett véleményhatalmak, hamis értelmezési keretek és hamis fogalomkészletek tömegét vitték be

a magyar társadalomba. Ez a hamis tematizáció és értelmezési keret ez akkor, '88–'89-ben készen állt Valamikor már a '70-es években kezdett felépülni. Bizonyos értelemben véve a 168 óra, mármint az ősi 168 óra vitték be, hozták be.

Sőt el kell mondanom, hogy ugye sokszor elújságoltam, hogy 1968 és 1973 között a Tolbuhin körútról nyíló Dimitrov téri Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemre jártam. Sok más választásom nem volt, mert az volt és azóta is ez az egyetlen közgazdaságtudományi egyetem. De már akkor masszívan zajlott az indoktrináció. Aminek az volt a lényege, hogy a tanáraink nagy része jelezte, hogy persze az, ami itt van, és amit szocializmusnak hívja magát, az egy jelentéktelen semmi, tegyetek úgy, mintha elfogadnátok ezt a valamit, úgyis meg fog bukni (a CIA sem tudta – Sz. B.), amiben egyébként igazuk is lett. De volt ennek a mondatnak egy sokkal fontosabb része: akkor is hozzátették, hogy ennek helyére csak az a liberális, globális kapitalizmus léphet, ugye Milton Friedman éppen akkor kapott Nobel-díjat, a '70-es évek elején, ami akkoriban kezdett kiépülni. Tehát a legsúlyosabb pusztítás a magyar társadalomban ezen a téren, tehát a rejtett véleményhatalmak szintjén ment végbe. Szerintem Magyarországon 30 éve permanens médiaháború van.”

Nem ismertem rá a korra

Ebből a monológból a közgazdaságtudományi egyetemre *nem ismertem rá*, merőben mások az emlékeim, pedig lényegében ugyanabban az időszakban jártam oda. Az idézett politikai megnyilvánulás akkor még roppant veszélyes és idő előtti lett volna, azt is rossz néven vették és retorzióval „díjazták”, hogy a *Fényes szelek* című filmet néhányan megnéztük és el voltunk attól ragadtatva. (Erről valaki beszámolt egy igen dogmatikus oktatónak.) A szocializmus megreformálhatósága volt a még megkockáztatható bátorság, olyan örülltel nem találkoztam, aki a szocializmusról jelentéktelen semmiként beszélt volna (a nyilvánosság előtt). (És „ha jól emlékszem”, 1968-ban katonai beavatkozás történt Csehszlovákiában, 1973-ban baloldali fordulatot hajtottak végre Magyarországon.)

Milton Friedman szerepe ekként, ahogy B. L. tette, nem foglalható össze és különben sem a '70-es évek elején, hanem 1976-ban kapott Nobel-díjat (amikor B. L. már három éve dolgozott és nem az egyetemen). Elméletörténetet tanultunk, de senki nem emelte ki a neoliberais kurzust, mint az egyetlen lehetséges jövőt. Felmerült bennem a kérdés, ha így emlékszik vissza Bogár László az egyetemről kapott információkra, miért nem alakult másképpen az életpályája a régi rendszerben? És később, amikor a liberális MDNP-ben folytatta politikai pályafutását? És onnan hozott szakértőket.

Megvan a kiút! Ez lenne? És így?

Az interjú végén elmondottakra is felfigyeltem, annál is inkább, mert B. L. közölte: megvan a kiút!

„A kiút elkezdődött. Ez a kiút, pontosan az a kiút, ami a Valutaalappal zajlott tárgyalásokon történt. Az a kiút, hogy világossá tettük, hogy van érvényes tudásunk (?! – Sz. B.) ezekről a folyamatokról és van elszántságunk és bátorságunk képviselni annak a közösségnek az érdekeit, amely mi vagyunk. Hogy tisztelettel, de nagyon határozottan jelezzük a birodalomnak (?! – Sz. B.), hogy új alku nélkül nincs megoldása ennek a helyzetnek. És magára vethetsz (Így! – Sz. B.), tehát minden iszonyatos következményét neki kell vállalnia, hogy ha nem hajlandó ezekre a kompromisszumokra.”

Ez így mindenképpen kevés a kiúthoz. Hiszen azt mindenoldalú és összehangolt változtatásoknak kell létrehoznia és megalapoznia, amiről szó nincs.

Nem az *érdekvédelem szükségességét* kérdőjelezem meg, sőt. Megkérdezem: mi van a termőföldek külföldieknek való elidegenítési tilalmának meghosszabbításával? Valóban olyan gyökeresen változott volna a kormány és külügyminisztere álláspontja, hogy most a korábbiak az ellenkezőjét képviselik? (Az ugyanis, hogy a moratórium ideje rövid lesz, akkor sem volt kétséges.) És ha tényleg változott az álláspont, hol vannak a tettek?

Az elidegenítési moratórium rövid határidővel való fenntartásáról és egyéb feltételeiről – a tőke szabad áramlása fejezet keretében – *Martonyi János* akkori és mai külügyminiszter állapodott meg az EU-val. E megállapodás olyan fontos lehetett, hogy minden bizonynyal nagy szerepet játszott az FVM vezetésének eltávolításában és egyéb kiszorító lépések megtételében. A Kisgazdapárt földvédő mozgalmat indított, amihez egyetlen politikai erő sem csatlakozott. (Minderről ld.. bővebben: könyvek és honlap.) Ma pedig azt lehet állítani, a közelmúltig egyetlen parlamenti párt sem lépett fel a felülvizsgálat érdekében.

Miközben az *érdekvédelem* fontosságát nagyon is elismerem, eszembe jut: *az ország érdekeinek védelme nem az IMF-fel kezdődik és végződik.* Még példának sem nagyon jó. Nincs is feltétlenül szükségünk egy új megállapodásra, de azért ennek lebegtetésével és a huzavonával saját magunknak óriási károkat tudunk okozni. *Ez lenne az érvényes tudás?*

Miért nem lépett az első Orbán-kormány olyan ügyekben, mint a *külföldi monopóliumok támogatásának csökkentése, az árképlet felülvizsgálata?* Bár volt erre javaslat, miért söpörte le akkor? Miért nem hihetek tapasztalataim alapján abban, hogy az árképlet felülvizsgálata, ami most állítólag folyik, valóban minden túlszámlázást megszüntet? (Megfelelő-e a témafelelős államtitkár, *Bencsik János* teológusi alapképzettsége, ismeretei és tapasztalatai ehhez?)

Lehet, hogy nem az eredmény a cél, hanem annak demonstrálása, hogy megpróbálták? Egy újabb paraván építése?

Amit mindenképpen számon kell kérni a kormányon, az a *valós szándék megléte. Továbbá az ügyetlenség, aminek a szemtanúi voltunk és a kárvallottjai vagyunk és lehetünk.* Nem tölt el jó érzéssel, hogy a meghiúsult tárgyalások után mekkora zavart láttunk a kormány köreiben és a nemzetgazdasági miniszteren. Aztán, ahogy telt az idő, vált kerekké, majd egyre kerekébbé és főleg tudatosabbá az elmondások (sztorizások) szerint a történet. Arra vonatkozóan nincs információnk, igaz, erre kérdés sem hangzott le, hogy mivel demonstrálták a Bogár László által hangoztatott érvényes tudást? Talán az Új Széchenyi Tervvel? (Ld. honlap.)

Mindenekelőtt tehát a *komplex elképzeléseket kellene számon kérni.* Erre egy esetleges új megállapodás eléréséhez is szükség van. Azért meg még inkább, hogy tényleg legyen kiút. Ha sikerülne kompromisszumot elérni az EU-val és esetleg az IMF-fel, a terhek valóban csökkennének, de hogy ezt jól lehessen kihasználni, ahhoz sem nélkülözhetőek a komplex elképzelések és a valóságos alternatíva.

Mindezek helyett és a kiút helyett arról beszélni, hogy a kiút elkezdődött, mindannyiunk lebecsülése.

Budapest, 2010. augusztus 29.

Dr. Szabadi Béla

Honlap

<http://www.szabadibela.hu/>